

Om analyse af skriftlige kilder

For en historiker kan det næppe være *interessant* at undersøge Frederik d. 1.'s håndfæstning med særligt henblik på tegnsætning, retskrivning eller håndskriftens grafologiske karakter – for en historikers synsvinkel vil det fx være mere interessant at undersøge, hvordan magtforholdet mellem rigsråd og konge kommer til udtryk i dokumentet.

Vi kan sige det således, at det handler om at vide, *hvilke spørgsmål* vi skal stille for at få nogle svar, som vi kan bruge til at styrke og kvalificere vores viden om og tolkning af historien. Og det forholder sig med en historisk kilde som med enhver anden tekst: man kan ikke være sikker på, at den svarer på andet end det, den bliver spurgt om.

Det drejer sig altså om at stille *de rigtige spørgsmål*, og for at kunne det er det nødvendigt, at spørgeren gør sig klart, *hvad spørgsmålet betyder* – forstår man ikke spørgsmålet, forstår man heller ikke svaret: Man skal have noget at forstå med, et beredskab af paratviden og færdigheder i historisk metode, en referenceramme, en forståelseskulisse. Det kaldes ofte *forforståelse*. - For eksempel: Det giver kun mening at stille spørgsmålet "Hvor stor var Sovjetunionens beholdning af ICBM under den kolde krig?", hvis man ved, hvad ICBM er for noget. Og hvis man vil opnå viden om forholdet mellem konge og rigsråd som det fremgår i Frederiks d. 1.'s håndfæstning, så er det fx nødvendigt at vide noget om, hvad en håndfæstning er.

For at stille spørgsmål der er relevante i en historiefaglig sammenhæng er det nødvendigt *at vide noget* om historie og historien.

Inden for ethvert fagområde, også det historiske, er der så mange spørgsmål at stille, at det er nødvendigt at *fokuserer sin interesse* så præcist som muligt for at få udbytte af sine studier, men generelt kan man operere med et basis-sæt af spørgsmål, som kun skal justeres i detaljerne for at kunne anvendes overalt.

Den generelle basisregel tager sit udgangspunkt i dette sæt af spørgsmål:

**HVEM - i HVILKEN SITUATION - meddeler sig om HVAD til HVEM?
HVORNÅR, HVORDAN – HVORFOR?
- med HVILKE KONSEKVENSER?**

På en anden måde kan det samme udtrykkes således:

Vi foretager en analyse af en *kommunikationssituation*, i hvilken en given *afsender* på et givet *tidspunkt* fremstiller en *meddelelse* til en given *modtager* på en given *måde* i en given *hensigt*.

I sammenhæng hermed opererer historikeren med en generel synsvinkel på historiske begivenheder, der kan kaldes "De 4 F'er": **Forudsætninger, Formål, Forløb, Følger**.

Denne faglige stillen spørgsmål er det, der bliver en **analyse** af historiske problemstillinger og historiske kilder.

ANALYSEN

Som udgangspunkt er det undertiden nødvendigt at stille spørgsmål til **kildens ægthed**: Er det en falsk kilde? Er der pillet ved den? – Især i forhold til Internettet er dette nødvendigt:

Når man analyserer kilder, der er udgivet (evt. i en kildesamling) på et forlag, har de ofte været gennemgået af forlagsredaktører og andre fagfolk, som har taget stilling til deres autenticitet. På **Internettet** kan enhver idiot udgive et websted i verdensoffentligheden, hvor man som læser helt er overladt til sin egen vurdering, og det kan ofte være svært at identificere falsknerier, løgn og manipulation.

Historien rummer utallige eksempler på **kildesvindel** og **fejlforklaringer**, og der kommer hele tiden revurderinger af historien, efterhånden som forskningen afslører nye misforståelser, fejl og falsknerier. En del af historieskrivningen som vi kender den i dag bygger utvivlsomt på et tvivlsomt kildegrundlag.

Decideret kildesvindel optræder i massemeddelelser især i forbindelse med en krigs- eller krisesituation, og i moderne tid er især internettet blevet brugt til falsknerier og postulater forklædt som facts af især yderligtgående politiske grupper. Således kan vi fx se konspirationsteoretikere og Holocaust-benægttere boltre sig på nettet. - Der er med andre ord grund til at forholde sig kritisk.

DE FØRSTE SPØRGSMÅL

I analysesituationen bliver det første spørgsmål altid: **Hvad er det for en kilde, jeg sidder med?**
Hvilken **type** kilde? Hvordan kan den klassificeres?

Ved at klare disse spørgsmål har vi skaffet det grundlag, som spørgsmålene i basis-sættet stilles ud fra. - Det er med andre ord vigtigt at **klassificeringen** bliver så nøjagtig som muligt.

Til hjælp herfor kan dette skema anvendes - det kaldes **Ottar Dahls skema** efter sin ophavsmand:

KLASSIFIKATION	Institutionelle kilder, fx:	Personlige kilder, fx:
Officielle kilder (kilder, som enhver person uden videre har adgang til)	Kategori 1: Love Bekendtgørelser Resolutioner Erklæringer Læreplaner ...	Kategori 2: Taler Avisindlæg Memoirer Bøger Internettet ...
Uofficielle Fortrolige (konfidentielle) kilder (kilder, som kun bestemte personer uden videre har adgang til)	Kategori 3: Interne dokumenter Hemmelige - kartoteker - instrukser - rapporter - tillægsprotokoller ...	Kategori 4: Dagbøger Privatbreve Personlige notater E-mail (?) Visse internetbaserede tjenester og websteder ...

Disse 4 forskellige kategorier udsiger ikke noget om kvaliteten af kilderne, deres kildeværdi - der er alene tale om en genrebestemmelse, en opdeling af materialet i kildetyper.

En kildes værdi afhænger altid af, hvad man kan bruge den til i den historiske tematik, man interesserer sig for.

OPHAVSFORHOLD OG INDHOLDETS BETYDNING

Basisspørgsmålene retter sig mod kildens ophav og kildens rolle:

<p>1) HVEM udtaler sig? Afsender, Udsteder, Taler, Skribent</p> <p>Hvem meddeler sig? Er det Statsministeriet? Statsministeren? Kioskmandens yngre bror? "Vor elskede og respekterede leder"? Formanden for Rektorforeningen? Rote Arme Fraktion? Ombudsmanden?</p> <p>Kompetence</p> <p>I vurderingen af en kildes værdi spiller ophavspersonens kompetence en stor rolle. – Har ophavspersonen adgang og evner til at have værdi som kilde?</p> <p>Tendens</p> <p>Ofte kender vi ophavspersonens holdninger og gerninger, men hvad fremgår af kilden?</p> <p>(- Vi møder ofte fordomsfulde ophavspersoner, men historikeren skal også være opmærksom på sine egne fordomme)</p>	<p>Person eller institution? - Er det personen eller embedet, der meddeler sig?</p> <p>Fortrolig eller officiel? - Er det beregnet til offentliggørelse?</p> <p>Første eller anden hånd? - Er ophavspersonen øjensvidne?</p> <p>Primær eller sekundær? - Er kilden en selvstændig fremstilling, eller bygger den på andre?</p> <p>Kvalifikationer: Mulighed for at iagttage det skete? Mulighed for indsigt i emnet? Historiefagligt metodekendskab?</p> <p>Egenskaber: Dokumentation? Omhyggelighed? Hukommelse? Personlighed?</p> <p>Holdninger: Sympatier/antipatier? Fordomme?</p> <p>Interesse(r): Menneske- og samfundsopfattelse? Personligt involveret? Interesse i at fortælle, fortie eller lyve?</p>
<p>2) om HVAD?</p> <p>Meddelelsen Emnet Sagen Begivenheden Problemet</p>	<p>Kildens sagindhold - hvad kilden omhandler En generel problemstilling? En konkret sag? Ét eller flere emner? Overordnede og underordnede temaer?</p>
<p>3) til HVEM?</p> <p>Modtageren Modtagere i flere lag</p>	<p>Er den overhovedet bestemt til nogen? Til én eller flere? Person eller institution? Er der forudsat mere end én modtager? <i>Tilsyneladende</i> eller <i>egentlig</i> modtager?</p>

<p>4) HVORNÅR?</p> <p>Tidspunkt Situation Den historiske kontekst</p>	<p>Datering: Dato, klokkeslæt Før, under eller efter? Spændt eller afspændt? Tidspres?</p>
<p>5) HVORDAN?</p> <p>Måden på hvilken formålet søges opfyldt</p>	<p>Lige-ud-ad-landevejen ærlig snak? Spiller sproglige eller visuelle virkemidler en rolle? Er der tale om kommunikative finter, tricks og kneb? Postulater eller Argumentation? Dokumentation? Metode?</p>
<p>6) og HVORFOR?</p> <p>Formål Hensigt Intention</p>	<p>Hvad vil kildens ophav opnå? Hvad er ophavets interesse? Hvad er kildens forudsatte formål og funktion?</p>
<p>EFTERVURDERING</p> <p>Analysen kan rundes af med en vurdering af kildens effekt.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Har kilden virket efter hensigt? - Har den overhovedet virket? - Har den haft kort- eller langtrækkende følger? 	

Om kildeværdi

En kildes værdi afhænger således af en række formelle vurderingskriterier som beskrevet ovenfor, men i analysesituationen spiller også dens **relevans** en afgørende rolle. - Siger den overhovedet noget (nyt) om det, der interesserer os?

Vi kan sagtens befinde os i den situation, at vi sidder med en kilde,

- ✓ hvis ægthed er indiskutabel
- ✓ hvis troværdighed er høj
- ✓ hvis ophav er nøgtern, kompetent og omhyggelig

- uden at kunne bruge den overhovedet, fordi den ikke udsiger noget om det, der er analysens fokus, altså det vi interesserer os for i analysesituationen.

Man skal altså gøre sig klart, hvad det er man vil bruge kilden til at belyse - det er i forhold hertil, en kildes værdi skal måles.

Dog sker der ofte det under arbejdet med kilder, at man støder på noget, der ikke er relevant for den sammenhæng, i hvilken man har inddraget den - men alligevel er interessant i andre henseender.

For eksempel:

I forbindelse med studier i nazitidens Tyskland med særligt henblik på den rolle SS¹ spillede i samfundet stødte jeg gentagne gange på indikationer af, at chefen for SD² Reinhard Heydrich³, udfoldede sin magt bl.a. ved at indsamle oplysninger om sine underordnede og sine chefer. Han havde noget på alle (undtagen Hitler), viste det sig. Selv hans SS-chef, Heinrich Himmler, var bange for ham.

Dette interne magtpolitisk forhold var for så vidt irrelevant for mine studier, men det var alligevel med til at uddybe min forståelse for karakteren af denne terrororganisation.

Som kildekritiker skal man selvfølgelig være rimeligt målrettet, men det kan også være vigtigt at holde sig åben for supplerende informationer.

I henseende til kildeværdi skal man generelt gøre sig klart:

1. Hvad siger kilden noget om?
 - hvad siger den ikke noget om?
 - fremhæver den noget? - fortier den noget?
2. Siger den noget væsentligt - siger den noget væsentligt nyt?
 - bekræfter eller afkræfter den andre kilder?
3. Er kilden troværdig?
 - er den ægte og uforfalsket?
 - er kildens ophav dygtig og oprigtig, dygtig og fuld af løgn, udygtig og oprigtig, udygtig og fuld af løgn?
4. Hvor vigtig er den i den sammenhæng, vi analyserer den i?
 - er det en helt central og betydningsfuld kilde?
 - er den relevant for formålet med analysen?

/OPE

¹ SS _ Schutzstaffel = "livgarde" - nazistisk eliteorganisation (modsat SA, 'Sturmabteilung', masseorganisationen)

² SD = Sicherheitsdienst = sikkerhedspolitiet. Sær-afdeling af SS

³ http://da.wikipedia.org/wiki/Reinhard_Heydrich